

Mikor felfüggesztem helyállásomat egy kis „vargabotúért”, egy kis csintalanságért. Ebből születtek a megbízható párttagok a kommunizmusban. Diszkrét rugalmasság azért, hogy szuper állások betöltése lehetővé váljon, nem csak Moszkvában. Vagy ez már több, mint csintalanság? Az akkori közbeszédben másként mondták: hülye az, aki nem így tesz! Jó tudatosítani, hogy van mikor egy szem tömjén is árulás Nero császár idejében a keresztények választási lehetősége a tömjén, vagy halál. Minden kimagyarozó, elkenősen értékelő, vagy értékítélettel elítélt fogalmunk az értékszempléletünk szerint tehető mérlegre. Lelke rajta, mondjuk. Lelke a mérlegen. Jaj, csak könnyűnek ne találtassak! „Visszhangtalan citerásoknak és köldöknéző széplelkeknek megkegyelmez a világ”- írja Süttő András, miután a kommunista erőszak kiverte a szemét. Van taktikai óvatosság is. A gondolkodó és megfontolt emberek helyezkedő sajátossága. Ezt látom Illyésnél, aki 56 után így biztatja Sinkovits Imrét: „A maradék tisztesség megőrzése mellett életben kell maradnunk.” Ezt olvasom a református püspöknél, Ravasz Lászlónál (1948): „Inkább okos voltam, mint hős.”

Helytállás. Csak azért is. Mégis. Mindezek ellenére is. A „százannyi” jézusi ígéretéért is. Ha már egyszer megadatott, hogy kincset találtunk és erre építkeztünk. Akkor is, ha ez a mai világ másabb, mint fiatal korunkban. „Hogy jó földbe került a vetés, az nem kérdés, de hogy áttelel-e, ezért legyünk gondban”(Sinkovits I.). A köröttem hullámzó életben is meg kell találnom a magam helytállásainak teendőit. „Azt élet 60 évesen fennsík, se föl, se le, csakis előre a lényeg iránt” (Illyés).

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

TEOLÓGIA & KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS

Előadásomban az egyházfejlesztés és a teológia között viszonyt törekszem elemezni.² Két nézőpont metszetét, egymásba fonódását, tandemjét vagy tangóját mutatom be - három lépésben. Először a profán és a szent tudás egymásra hatásának modelljeiről beszélek, a teológia és a társadalomtudományok viszonymodelljeinek mintájára. Másodszor a teológiahianyos egyházfejlesztésből fakadó egyházi következményekre térek ki. Végül szeretném ráirányítani a teológia lehetséges hozzájárulásaira az egyház fejlesztés törekvéseiben és műveleteiben.³

Teológián az istenismeret rendszerezettségét

értem, a közösségfejlesztés területére koncentráló témák a gyakorlati teológia területére tartoznak, amely ötvözi a társadalomtudományok és a teológia elméleteit és módszereit. Egyházfejlesztésen az intézményfejlesztés és csoport dinamika egyházi közegben történő alkalmazásainak összességét értem.

Mondandóm lényege egy tézis-mondatban is össze lehet foglalni: az egyházfejlesztés dinamikája csak az istenismeret dinamikájával egybefonva válhat az egyház javára. Ugyanez fordítva is igaz: az istenismeret dinamikája az egyházi dinamikába fonódva lehet valóban Isten ismerete, akit a keresztények Jézus Krisztusban imádnak és követnek.

A teológia mindig az adott társadalom és kultúra dinamikus transzformációjában rendszerezi az Istenről és műveiről való tudást. Íve és hullámvázisa van ennek az átalakulási folyamatnak, mint a barátság, párkapcsolat, közösségnek. Bizonytalanságok és bizonytalanságok, stabilitások és krízisek fázisai követik és váltják egymást. A teológia hol megtalálja a megfelelő szavakat, hol elcsendesedik vagy dadogóvá válik, hol pedig maga is meglepődve új, eredeti nyelvre talál. A valódi teológia nyelveken beszél, számos nyelven, múltjának és saját korának nyelvén, s néha ihletett, misztikus nyelven.

Mindez igaz a közösségfejlesztő tréningekre is, melyek az adott társadalmi és kulturális közeg belátásait és technológiáit alkalmazza. Módszerei és célkitűzései változóak, jelentősége hol felerősödik, hol elhalványul. A közösségek állagának feltárása, tervezése, elmozdítása és előmozdítása sokrétű és hullámzó folyamat. Rutinok és eredeti kezdeményezések, szokott és szokatlan tapasztalatok váltják benne egymást. A megtervezett folyamatok egy része előre látható, másik része tele van meglepetésekkel.

A teológia és a fejlesztés is igyekezet, történés és megajándékozottság szötte, melynek mintát végső soron egyedül a Mindenható látja át, hitünk szerint végső soron Ő maga hímezi.

Teológiai és civil tudás együttműködésének modelljei A teológia történetének legutóbbi évszázadában a profán tudások felől nézve jelentős fordulat állt be, amely azonban messze nem tekinthető sem lezárt, sem általánosan ismertnek. A modern társadalmi viszonyok, valamint a természet- és társadalomtudományok felerősödött dinamikájára az egyházi tanítóhivatalok rigid elutasítással válaszoltak, így törekedvén védeni az addigi tudások és pozíciók érvényességét. A profán tudások pedig saját logikájuk szerint értelmezték a kortárs folyamatokat, s vetettek fel víziókat és megoldásokat. Etsi Deus non daretur - mintha nem létezne Isten, vagy ahogyan Charles Taylor fogalmazza: immanens keretben gondolkodva.

Katalin (Luzern: Egyházfórum, 1990); Gerhard Lohfink, Milyennek akarta Jézus a közösséget? A keresztény hit társadalmi dimenziója, mit der Unterstützung von Kocsi György (Luzern: Egyházfórum, 1990)

² Az egyházfejlesztők 2017-es konferenciáján elhangzott előadás kibővített változata.

³ A téma első magyar nyelven is hozzáférhető könyvei: Paul M. Zulehner, Josef Fischer und Max Huber, *Népem lesztek: a gyülekezeti hit alapjai, mit der Unterstützung von Rohonci*

A század második felében elsősorban protestáns, majd katolikus oldalról is a teológiában a modern világgal és tudománnyal való dialógus igénye és szükséglete merült fel, a teológia egyre inkább rálátott kulturális és társadalmi beágyazottságára. A történelemtől és társadalomtól független igazságok helyébe az a belátás került, hogy az istenismeret mindig az adott kor nyelvén szólal meg. Egészen odáig menően, hogy lehetőség nyílt az istenismeret szent forrásai mellé az istenismeret profán forrásait is figyelembe venni. Katolikusok az idők jeleiről kezdtek beszélni, protestánsok a felvilágosodásban és modernitásban a kereszténység tovább fejlődését és nem tragédiáját kezdték látni. A modern gondolkodás és a teológia közötti falak részben leomlottak, részben rendületlenül tovább állnak.

Ennek a viszonyrendszernek a tipizálását végezte el két német teológus, Norbert Mette és Hermann Steinkamp a teológia és a társadalomtudományok viszonyára koncentrálnak, amely alkalmas a teológia és a csoportfejlesztés, tágabban a szent tudás és a profán tudás viszonyának elemzésére.⁴

Cseléd modell

A cseléd (latinul ancilla) modell a teológia történetében a filozófia és a teológia, illetve az egyház tanítása közötti viszonyt volt hivatva kifejezni. Philosophia est ancilla theologiae - a filozófia a teológia szolgálólánya, cselédje képviselte a középkori teológia már Aquinói Tamás előtt. A viszony ilyen jellegű meghatározásával azt akarták kifejezni, hogy a filozófia az emberi gondolkodás csúcsa, de a teológia a kinyilatkoztatás révén felhasználja és tovább építi azt, amit a pusztán emberi értelem el tud érni, fel tud fogni. A modern korban a filozófia-cseléd mellé a társadalomtudomány társult, s amit a filozófia esetében, úgy a társadalomtudomány esetében is a módszerek kritikátlan átvétele nem ritka. Az egyházfejlesztésre vonatkoztatva az intézményfejlesztési módszerek teológiai mérlegelést igényelnek, nem pusztán cselédek, hanem az alárendelt pozíciónál jelentősebb a szerepük.

Idegen prófécia modell

Az idegen prófécia modell ugyan partnernek tekinti a társadalomtudományokat és a fejlesztési módszereket, de nem reflektál azok belső logikájára, az általuk képviselt elméletekre, ember és társadalom- és intézmény-felfogás perspektívájára.

Közelítő modell

A kiegészítő modell abból indul ki, hogy mind a teológiában, mint a társadalomtudományokban a megismerés és a megértés dialogikus folyamat, amelyben a két megközelítés egymás partnere,

kiegészítője lehet. A teológiai reflexiót nélkülöző közösségfejlesztés "eredményei" Mette és Steinkamp háromsztatú viszonymodelljéből az első kettőnek közös jellemzője a reflektálatlanság, akár a profán tudás elméleteire, akár gyakorlataira vonatkozóan. Tapasztalatom szerint sokhelyütt hiányzik a profán tudások vallási alkalmazásának vallási, teológiai elemzése. Ennek teológiai és gyakorlati következményei is vannak. Előbbinek lényege az, hogy az egyházat egyre inkább profán intézménynek fogják fel, vállalatnak, közintézménynek, spirituális és rituális ellátó rendszernek tekintik. Kialakul az egyházban egyfajta tanácsadó-szakértő réteg, amely átveszi az egyházfejlesztésre vonatkozó illetékességet, s profán kompetenciákkal helyettesíti a vallási kompetenciákat. Gyakorlati vonatkozásban ez tükröződik a különböző egyházi intézmények, plébániák, parókiák, lelkipályaszentházaik, szerzetesrendek programkínálatában, amelyben túlnyomó részt honismereti, önismereti, csoportdinamikai és hasonló programok szerepelnek, melyek a kínálat szerves részei, de az egyházban mégis izolált enklávék. Három ilyen eredményes együttműködésre utalok, a teológia felől nézve.

Elégedettebb pásztor, kezesebb nyáj

A közösségfejlesztés munkái sikereket érhet el a parókia vagy plébánia belső munkamegosztásának fejlesztésével. A közösség elkötelezettebb tagjai konkrétan vállalhatnak feladatokat az egész közösségért, s a közösség vezetője és megtanulhatja a feladatok delegálásának és az együttműködés koordinálásának a kultúráját és technikáit. Az elégedettebb lelkipásztor és kezesebb nyáj modellje önmagában az intézmény fejlettebb működését garantálja, de még nem jelent egyházi megújulást. Ahhoz az egyének és a közösség szorosabb Istenhez kapcsolódását és az evangéliumi szeretet igézetének közösségre vonatkozó lebontását is el kell végezni.

Sikeres gyógyítók, néma próféták

A vallási közösségekben a tagok gyakran - sokak szerint egyre gyakrabban - elsősorban gyógyulást keresnek. A közösségbe valóban azok jönnek, akik megfáradtak és az élet terheit hordozzák. A testi és főleg lelki, kapcsolati sebek gyógyítása az eleven közösségi kapcsolódások révén megtörténik. A gyógyulás Isten ajándéka az odaadóan működő közösség révén, de a közösség pusztán a gyógyítás és gyógyulások miatt még nem teljes értékű keresztény közösség. Nagy a kísértés az önmagába zárkózásra. A keresztény közösségek egyik fő jellemzője a misszió, az egyéni és közösségi tanúságtétel, egészen társadalomkritikai tartalmú prófétai megnyilatkozásokig menően.

⁴ Norbert Mette und Hermann Steinkamp, *Sozialwissenschaften und praktische Theologie* (Patmos-

Sola experientia, nulla scriptura

A jól működő közösségben számos élményszerű találkozás zajlik. A közösség nagyszerű terepe és eszköze önmagunk és egymás elfogadásának, amely az individuális és egoista közegben nagy ajándék. Ugyanakkor az egyházi közösségnek az is feladata, hogy a Biblia révén gyarapodjék istenismeretben, amelyhez hozzá tartoznak a bűntudat és megszügyenyülés negatív élményei is.

Vers ihlet nélkül

Az egyházfejlesztés sikerei a vallási dimenzió nélkül olyanok, mint a versek ihlet nélkül, a szex szerelem nélkül, a struktúra kultúra nélkül, képviselőlet meggyőződés nélkül.

A folyamatkísérés teológiai dimenziója. A teológia - a vallási ismeret, az istenismeret rendszerezése - képes biztosítani, hogy a profán tudások valóban vallási fejlődéshez vezessenek. Amit a Biblia ír az ifjú Jézusról, "gyarapodott bölcsességben, korban, s kedvességben Isten és az emberek előtt." (Lk 2, 52) Az egyházfejlesztés ekképpen lehet egyszerre egyház is és fejlesztés is. A keresztény teológia néhány kulcskifejezése mentén láthatjuk, hogyan fonódhat össze, egymást erősítve a közösségfejlesztés a vallási fejlődéssel. (A teológiai kulcskifejezések meghatározásánál Rahner és Vorgrimler teológiai küsszótárát és a Katolikus Egyház Katekizmusát veszem alapul.)⁵

Kerügma

Kerügma az egyház normatív tanítását és igehirdetését jelenti, melyet minden korban megfogalmaz az adott kor nyelvén, s amelyre hite szerint Isten hatalmazta fel. A csoportfolyamatok és a teológiai ismeret területén is érvényes az, amit John D. Caputo a "talán teológiájának" nevez.⁶ Mindkét területen az ismeret, folyamatos megismerést, rá-találást jelent, az ismeretlenre való nyitottságot és a megismerés kalandjára való bátorságot.

Liturgia

A liturgia Krisztus titokzatos teste, az egyház a szenttel való találkozásának közösségi ünnepét jelenti. A közösségi folyamatok szakaszhatárain és fordulópontjain ünnepi pillanatok és alkalmak jelennek meg, melyek szerves részét képezik a fejlesztésnek. A vallási dimenzióban ezek összekapcsolódnak az Isten dicsőítésével, annak élményszerű átélésével, hogy a "növekedést Isten adja". (1Kor 3,6-7)

Müsterion

Müsterion az istenség feltárulkozó titkát jelenti azokban az eszközökben, emlékekben és

cselekményekben, melyeket a liturgia használ. Az ókori pogány müsterionokat Jézus személyének középpontba állítása teszi kereszténnyé. A csoportfolyamatok tele vannak személyes és közös felismerésekkel, melyek ráébredésekként, felszabadító élményekként jelennek meg az egyén és a közösség számára. A vallási dimenzió ott nyílik meg ezekben, ahol Istenben azonosítjuk a titkok végső forrását és foglalatát. A vallási misztikusok révén megismerhető és tanulható is az Isten titkaira való érzékenyítés.

Diakónia

Diakónia a szegények és rászorultak közötti szolgálatot jelenti, melyben az egyén és a közösség Isten szeretetéről tesz tanúságot. A csoportfolyamatok a benne résztvevők és a csoport egésze felé irányítják a figyelmet, a szokottnál nagyobb intenzitással. A keresztény istenismeret ott jelenik meg, amikor a csoport önmagában és kifelé is megjeleníti a szegények és kiszolgáltatottak iránti elsődleges szeretetet. Ez a jézusi szemlélet a csoport belső folyamataira is vissza hat. Lebonthatók az elválasztó falak, amint Jézus is testében bontotta le az elválasztó falat. (Ef 2, 14)

Martyria

Martyria tanúságtételt jelent akár önmagunk feláldozásáig menően. A hitből fakadó tanúságtétel mindig a többértelmű emberi történésben valósul meg, amit az egyház közössége hitelesít. A csoportfolyamatokban a résztvevők elsődleges célja, hogy új módon találjanak önmagukra. A keresztény perspektíva az önmagunkról megfelelkezés művészetére és gyógyító hatására irányítja a figyelmet. A folyamatokba történő belefelelkezés révén élmény szerűen élhető át a lemondás és a százannyi visszakapásának isteni dinamikája. (Mk 10, 28-31)

Egyházfejlesztés esélye Magyarországon

Az egyházi közösségek megújítására sokféle nemzetközi program ismeretes. Magyarországon - legalább is, ami a katolikus egyházat illeti - általában a lelkeségi mozgalmas közösségei igyekeznek az egész egyházközségre is megújító hatással lenni. Ennek az igyekezetnek nem ritkán az a végkimenetele, hogy vagy a lelkeségi csoportok megújult enklávéként élnek az egyházközségben, vagy az egyházközség papja maga is a lelkeség tagja, s az egész egyházközséget lelkeségivé formálja, ami a más lelkeséget követők marginalizálódásához, akár elvándorlásához vezethet, vagy a lelkeségi csoport kívül reked az egyházközségen. A lelkeségi csoportok és az egyházközség viszonyát próbálta értelmezni és szabályozni VI. Pál pápa Evangélii nuntiandi (1975) kezdetű enciklikája, amely a lelkeségi mozgalmak egyháziasságát az egész egyházzal való közösségen mérte le, amely ezeket gyakorlatilag az

⁵ Kari Rahner et al., *Teológiai küsszótár* (Szent István Társulat, 1980)

⁶ John D. Caputo, *The insistence of God: A theology of perhaps* (Indiana University Press, 2013)

egyházközségek alá rendelte.

Az intézményfejlesztés technikai Magyarországon még idegenek az egyházközségek számára, francia és német nyelvterületen viszont már több tíz esztendő tapasztalatra lehet visszatekinteni. Az idegenkedés legfőbb oka, a papképzés elmaradottsága mellett a közösségi stabilitáshoz, változatlanlansághoz és a hagyományok folytonosságához való ragaszkodás, amely a radikálisan és gyorsan változó társadalmi és kulturális viszonyok között nem meglepő.

Az elkötelezett keresztények azt várják el az egyháztól és az egyházközségtől, hogy szilárdan álljon az idők forgatagában, nyújtson biztonságot és adjon egyértelmű és megbízható támaszt az élet nagy kérdéseire, a személyes és családi élet nehézségeire vonatkozóan.

Ennek fényében az egyházfejlesztés ajánlatának befogadására akkor lesznek képesek az egyházközségek, ha a fejlesztés a nagyobb fokú stabilitást tudja ígérni az adott közösségnek és ha annak erre nyitott papja van.

Bármennyire is nyilvánvaló tendenciák mutatják, hogy a hagyományos lelkipásztorkodás megújulásra vár, a változáshoz szükséges bátorság sokszor hiányzik a papságból és az egyházközségek belső köréből is. Az egyházfejlesztés reményekkel kecsegtető ajánlatáról intenzív felvilágosító munkát kell végezni a papság körében és törekedni megértetni az elkötelezett keresztényekkel, hogy a fejlesztés számukra is nagyobb biztonságot ad, és a kegyelmi adományokhoz való elevebb hozzáférést biztosít.

Irodalom:

Caputo, John D. *The insistence of God: A theology of perhaps*. Indiana University Press, 2013.

Lohfink, Gerhard. *Milyennek akarta Jézus a közösséget? A keresztény hit társadalmi dimenziója*. Ford.: Kocsi György. Luzern: Egyházforum, 1990.

Mette, Norbert és Hermann Steinkamp. *Sozialwissenschaften und praktische Theologie*. Pat-mos-Verlag, 1983.

Rahner, Karl, Herbert Vorgrimler, és Kuno Füssel. *Teológiai kishoztár*. Ford.: Endreffy Zoltán, Nyíri Tamás Szent István Társulat, 1980.

Zulehner, Paul M., Josef Fischer és Max Huber. *Népem lesztek: a gyülekezeti hit alapjai*. Ford.: Rohonci Katalin. Luzern: Egyházforum, 1990.

GROMON ANDRÁS

A RETUSÁLÓ MÁTÉ HOGYAN VÁLTOZTATTA MEG MÁTÉ AZ ÁLTALA ÁTVETT MÁRK-SZÖVEGEKET?

A retusálás nagymestere c. tanulmányban bemutattam, hogy változtatta meg Lukács az általa átvett Márk-szövegeket, most ezt az áttekintést végzem el Máté és Márk vonatkozásában.

Érdekes és elgondolkodtató, hogy lényegében *ugyanazokkal* a vonásokkal találkozunk Máténál, mint Lukácsnál, még ha más arányokban is. Ezért felmerül bennem a gondolat, hogy Máté és Lukács talán *ugyanazt* a Márk-szöveget használta forrásként (és persze módosította azt belátása szerint), *de* ez a Márk-szöveg *nem volt azonos* az általunk ismert Márk-szöveggel (alighanem annál későbbi volt). Ha ez a kettős feltételezésem helytálló, akkor *talán* levonható az a következtetés, hogy a szóban forgó retusálásnak az alcímekben megfogalmazott jellegzetességei tulajdonképpen *nem* Máté és Lukács, hanem *a feltételezett* – számunkra ismeretlen – *Márk-szöveg felfogását* tükrözik (ld. *Harmadik közös forrás? c. tanulmányomat*).

A könnyebb összevethetőség érdekében ugyanabban a sorrendben tárgyalom a retusálás egyes vonásait, mint a Lukács-tanulmányban. (A Máté-evangélium adott helyeinek megadásában kivételesen nem teszem ki a szokásos „Mt” jelzést.)

Óvakodás a személyességtől és az érzelmeiktől

A leprás gyógyításának történetében (8,1-4) Máté nem közli Jézus Márknál olvasható, különböző *érzelmi* megnyilvánulásait: „haragra gerjedt, megesett rajta a szíve – ráripakodott, és rögtön kiutasította”.

Amikor hordágyon visznek egy bénát Jézushoz (9,1-8), és bizalmukat látva Jézus azt mondja. „Bátorság, gyermekem! Isten megbocsátja bűneidet!”, Máté szövegéből kimarad az írástudók *„csodálkozása”*: „Ki ez, (hogy így mer beszélni)?”

A lánya megmentését kérő apa történetében (9,18-23) Máté (nem csupán Márkkal, hanem még Lukáccsal is ellentétben) nem közli a személyesség alapvető megnyilvánulását, vagyis az apa *nevét* (Jairus), csak annyit mond a 18. és a 23. versben egyaránt, hogy „egy előljáró”, ill. „az előljáró”.

A béna kezű ember szombati gyógyításának leírásából (12,9-14) Máté kihagyja Márk leírását arról, hogy milyen sok élénk indulat és érzelem dolgozott Jézusban: „...*haraggal* végignézett rajtuk, és mivel *részvétet* érzett irántuk, *szomorú* volt szívük megkövesedettsége miatt”.

Amikor kisgyerekeket vittek Jézushoz, és a tanítványok meg akarták akadályozni, hogy Jézus foglalkozzék velük (19,13-15), Márk szerint Jézus *„bosszús lett”*, és tanítása után nem csupán megáldotta